

Кузнецовой, И. М. Тяжковой. — М. : Зерцало, 1999. — 592 с.

3. Таганцев Н.С. Русское уголовное право / Н.С. Таганцев. — СПб., 1902. — 1460 с.

4. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций / А.В. Наумов. — М. : БЭК, 1997. — 550 с.

5. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г.П. Новоселов. — М. : Издательство НОРМА, 2001. — 208 с.

6. Трубніков В.М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій / В.М. Трубніков // Вісник Харківського національного університету. — 2009. — № 841. — С. 1-5.

7. Быкодорова А.Ф. Уголовно-правовое значение незаконного использования товарного знака : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Быкодорова А.Ф. — Ставрополь, 2000. — 152 с.

8. Пинкевич Т.В. Преступления в сфере экономической деятельности: уголовно-правовая характеристика, система, особенности квалификации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Т.В. Пинкевич. — Ставрополь, 2000. — 180 с.

9. Российское уголовное право. Особенная часть / под ред. М.П. Журавлева, С.И. Никулина. — М. : Норма, 2004. — 498 с.

10. Лопашенко Н.А. Преступления в сфере экономической деятельности: понятие, система, проблемы квалификации и наказания : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н.А. Лопашенко. — Саратов, 1997. — 175 с.

11. Цивільний кодекс України : за станом на 19.01.2013 // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40-44. — Ст. 356.

УДК 343.132

С.О. Пришляк, здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики ЛьвДУВС

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОГО ТА ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРО ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Дана стаття присвячена особливостям проведення допиту підозрюваного та потерпілого у кримінальних правопорушеннях про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. Зосереджено увагу на обов'язкових учасниках такого допиту відповідно до вимог чинного КПК.

Ключові слова: малолітній, кримінальне провадження, слідчий, слідча (розшукова) дія, допит, представник, законний представник, підозрюваний, потерпілий, захисник.

Данная статья посвящена особенностям проведения допроса подозреваемого и потерпевшего в уголовных правонарушениях об использовании малолетнего ребенка для занятия попрошайничеством. Сосредоточено внимание на обязательных участниках такого допроса в соответствии с требованиями действующего УПК.

Ключевые слова: малолетний, уголовное производство, следователь, следственно (розыскное) действие, допрос, представитель, законный представитель, подозреваемый, потерпевший, защитник.

This article deals with features of questioning the suspect and the victim in a criminal offense to use a minor child for begging. Attention is concentrated on mandatory participants of the examination in accordance with current handbells.

Keywords: juvenile, criminal proceedings, the investigator, the investigator (detective) action, questioning a representative, legal representative, suspect, victim advocate.

Постановка проблеми. Допит це інформаційна слідча (розшукова) дія, яка вимагає не лише ретельної підготовки до її проведення в організаційному плані, а й детального опрацювання слідчим тих питань, які він планує з'ясувати у процесі її проведення. У свою чергу є ряд категорій учасників кримінального провадження допит яких проводиться, як з певними процесуальними, так і тактичними особливостями. Саме на таких особливостях допиту підозрюваного та потерпілого, які раніше на запропонованому нами рівні не досліджувалися при розслідуванні кримінальних правопорушень щодо використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, присвячена запропонована публікація.

Стан дослідження. Проблема допиту у вітчизняній науці свої ґрунтовні дослідження присвятили такі автори як В.І. Галаган, А.В. Іщенко, В.С. Зеленецький, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, Н.І. Клименко, М.В. Костицький, В.О. Коновалова, Є.Д. Лук'янчиков, Д.П. Письменний, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова та інші. Однак допит потерпілого та підозрюваного від кримінальних правопорушень про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, на наше переконання, потребує подальших наукових пошуків.

Метою цієї статті є визначення особливостей провадження допиту потерпілого та підозрюваного від кримінальних правопорушень про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом та вироблення типового коло питань, які підлягають постановці цим учасникам.

Виклад основних положень. Так, за результатами вивчення кримінальних проваджень (кримінальних справ) нами встановлено, що готуючись до допиту підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення щодо використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, якому інкримінується частина перша статті 150¹ КК України необхідно докладно з'ясувати: ступінь родинних стосунків із малолітнім потерпілим та факт спільного проживання; точний вік малолітнього потерпілого; кількість малолітніх, що використовувались підозрюваним для зайняття жебрацтвом одночасно або в різний час; умови виховання малолітнього потерпілого; стан житлово-побутових умов; наявність у малолітнього потерпілого хронічних захворювань (особливо психічних); чи бажав підозрюваний завдання шкоди фізичному чи/та психічному здоров'ю малолітнього; з якою метою вчинявся ним злочин і чи переслідувалася ціль власного збагачення: отримання грошей, речей, інших матеріальних цінностей; хто безпосередньо випрошував у сторонніх осіб матеріальні цінності (малолітній чи підозруваний, який використовував дитину); в яких формах (усно, письмово, конклюдентно) та діях малолітнього та підозрюваного (тримання на руках малолітнього, контролювання зовні дій малолітнього, який самостійно випрошував матеріальні цінності у сторонніх осіб, тощо) полягало випрошування у сторонніх осіб матеріальних цінностей; скільки разів вчинялося випрошування у сторонніх осіб матеріальних цінностей (чи було три і більше епізоди усного висловлення прохання подати милостиню або письмове чи конклюдентними діями висловлення такого ж прохання трьом і більше стороннім особам)? Чи використовувались разом із малолітнім тварини (які саме) для заняття жебрацтвом? Чи мало місце знущання над твариною із застосуванням жорстоких методів: позбавлення їжі, води, тривале утримання на сильному морозі?

Під час допиту підозрюваного (них), якому інкримінується частина друга статті 150¹ КК України необхідно додатково з'ясувати: відомості про батьків чи осіб, які замінюють батьків чужої малолітньої дитини; час і мета знайомства із малолітнім

потерпілим; спосіб і вид підтримання зв'язку із батьками чи особами, які замінюють батьків чужої малолітньої дитини; спосіб і вид підтримання зв'язку із чужою малолітньою дитиною; чи застосовувалися насильство, чи погроза його застосування до малолітнього потерпілого, в якій ступені, формах і при яких умовах? Чи мало місце знущання над малолітнім із застосуванням жорстоких методів: позбавлення їжі, води, тривале утримання на сильному морозі? Чи застосовувалися насильство, чи погроза його застосування до батьків дитини чи інших осіб, які намагалися протидіяти використанню дитини для заняття жебрацтвом, в якій ступені, формах і при яких умовах? Чи застосовувалися катування з метою примусити малолітнього до заняття жебрацтвом в якій ступені, формах і при яких умовах? Чи застосовувались катування до малолітнього під час використання дитини для заняття жебрацтвом в якій ступені, формах і при яких умовах? Чи викрадався малолітній, в який час, при яких обставинах і з якою метою? Чи була погроза щодо застосування насильства реальною для реалізації негайно або в майбутньому? Заподіяння якої шкоди і кому вона стосувалася? Чи висловлювалася і щодо кого погроза бивством? Чи висловлювалася і щодо кого погроза знищення чужого майна загальнонебезпечним способом? Злочин вчинено підозрюваним вперше чи повторно? Чи був підозрюваний раніше засудженим за цей чи інший злочин? Чи звільнявся підозрюваний від кримінальної відповідальності за цей злочин на підставі статей 45-49 КК України або на підставі акта амністії чи помилування; чи було судимість знято або погашено? Чи вчинялися аналогічні злочини щодо інших малолітніх? Якщо так, то скільки разів, в який час і протягом якого періоду часу, при яких умовах? Чи вчинялися схожі або інші злочини щодо неповнолітніх чи дорослих? Якщо так, то які саме злочини вчинялися, скільки разів, в який час і протягом якого періоду часу, при яких умовах? Чи вчинялися раніше злочини, передбачені статтями 150, 303 або 304 КК України? Скільки ще осіб спільно із підозрюваним вчинили даний злочин? Хто ці особи? Чи існувала у них заздалегідь попередня домовленість на вчинення даного злочину до його початку (зокрема на стадії готування до нього)? Чи домовлялись про спільне вчинення злочину (узгодження місця, часу, способу вчинення злочину, змісту виконуваних кожним із співвиконавців функцій (ролей) тощо)? Чи існувала незаконна угода щодо малолітнього, із ким вона укладалася, з якою метою і при яких обставинах? Чи існували факти переміщення, переховування, передачі, одержання малолітнього? Чи існував факт вербування чи одержання малолітнього і подальше використання його самим вербувальником (одержувачем) для заняття жебрацтвом? Чи існував факт купівлі малолітнього або здійснення іншої угоди щодо нього, а також вербування, переміщення, переховування, передача і одержання такої дитини однією особою з подальшим використання її для заняття жебрацтвом іншою особою? Чи існувало тривале примусове утримання підозрюваним при собі малолітнього під час його використання для заняття жебрацтвом? Скільки часу тривало примусове утримання, в який спосіб, в якому місці і за участю яких осіб та при яких обставинах це відбувалося?

Під час допиту підозрюваного (них), якому інкримінується частина третя статті 150¹ КК України необхідно додатково з'ясувати: чи був спрямований умисел у підозрюваного на нанесення малолітньому середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень, чи бажав він їх настання? Скільки ще осіб спільно із підозрюваним вчинили даний злочин? Хто ці особи? Чи попередньо вони зорганізувалися для готування або вчинення даного злочину та інших злочинів? Чи потребувало вчинення даного злочину довготривалої підготовки? Чи розроблявся підозрюваним спільно з іншими особами план вчинення даного злочину? Яким чином розподілялися функції

учасників групи? Чи обізнані всі учасники групи із цим планом?

Процесуальні та тактичні особливості підготовки та проведення допиту малолітнього потерпілого.

Допит малолітнього потерпілого повинен відбуватися у відповідності із загальними вимогами, що передбачені у статті 224 КПК, враховуючи особливості, визначені статтями 226, 227 КПК. На відміну від дорослого потерпілого, допит малолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря. Допит малолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. До початку допиту особам, зазначеним у частині першій статті 226 КПК, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання [1].

Відповідно до вимог статті 227 КПК при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря. До початку слідчої (розшукової) дії законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника [1].

Отже, ретельна підготовка до проведення допиту є запорукою отримання достовірних доказів. В процесі підготовки слідчий повинен провести ряд організаційних та тактичних міроприємств. Підготовка до допиту може бути поділена на три основні рівні: пізнавальний (вивчення слідчим матеріалів, збір даних про допитуваного, вивчення спеціальних питань); прогностичний (слідчий на основі здобутих відомостей на першому рівні прогнозує різні ситуації допиту, визначає можливість виникнення різних реакцій у допитуваного чи небажаних для слідчого психічних станів, як результатів вжитих тактичних прийомів та вибирає найбільш ефективні тактичні прийоми для встановлення психологічного контакту) та синтезуючий (слідчий складає план допиту, визначає найбільш доцільне місце, час і режим його проведення, які узгоджуються із вимогами КПК) [2, С.91].

На підготовчому етапі допиту, як і при проведенні інших слідчих (розшукових) дій [3, С.114], чільне місце займає такий елемент, як визначення кола учасників на підставі норм КПК.

Отже, для проведення допиту малолітнього потерпілого від злочину, передбаченого статтею 150¹ КК України, на підготовчому етапі, в першу чергу, слідчий повинен, виконавши вимоги частини першої статті 226 КПК, визначитися із колом осіб, яких він повинен залучити до провадження цієї слідчої (розшукової) дії. На наше переконання, слідчому нагально слід визначити особу, яку він залучатиме як законного представника. Крім того, відповідно до статті 58 КПК потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються документами, передбаченими статтею 50 КПК, - якщо

представником потерпілого є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику [1].

Відповідно до статті 59 КПК, якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник. Питання участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями статті 44 КПК, в якій зазначено, що як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Про залучення законного представника слідчий, прокурор вносить постанову, а слідчий суддя, суд - постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику. У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим з числа осіб, що вище зазначені. Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо самою особою і не може бути доручена представнику [1].

Відповідно до пунктів 11 та 12 частини першої статті 3 КПК малолітньою є особа - дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а в поняття неповнолітня особа включається малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Тобто, як нам видається, звідси слідує, що всі процесуальні вимоги законодавця, які у чинному КПК стосуються категорії неповнолітніх поширюються і на малолітніх осіб та процесуальних дій за їх участю.

Отже, призначаючи законного представника малолітньому потерпілому від злочину, передбаченого статтею 150¹ КК України, слідчий в першу чергу має зважити на те, що якщо злочин кваліфіковано за першою частиною даної норми, то законним представником у жодному випадку не може бути призначений той з батьків або осіб, які їх замінюють, який є підозрюваним по кримінальному провадженні. Більше того, за результатами проведеного нами вивчення матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) встановлено, що у 70 % з них використовували малолітніх для заняття жебрацтвом самі батьки. Тому, на наше переконання, із тактичних і етичних спонукань взагалі залучати як законного представника навіть іншого із батьків просто не доцільно. Адже існує велика ймовірність того, що на малолітнього потерпілого таким законним представником вже у кримінальному провадженні буде чинитися негативний вплив, що, очевидно, перешкоджатиме нормальному режиму провадження всіх процесуальних дій за його участю, зокрема і допиту. Тому у даному випадку законного представника слідчому слід підібрати із числа інших повнолітніх близьких родичів чи членів сім'ї, або представників органів опіки і піклування.

На превеликий жаль, у практичній діяльності по розслідуванні значної кількості кримінальних правопорушень даної категорії, слідчі не враховують цю особливість і призначають малолітнім із неблагополучних сімей законним представником іншого з батьків, хто не є підозрюваним. В такому випадку, звичайно, процесуальні порушення зі сторони слідчого відсутні, але тактика дій, на наше переконання, є неправильною. Так, по кримінальній справі № 317546 законним представником малолітньому Рошташ

В.В. було призначено його батька – Рошташ В.М. у присутності якого малолітній взагалі відмовлявся будь-що говорити і постійно плакав. Слідчий вчинив таку слідчу помилку не дивлячись на те, що підозрюваною була мати малолітнього, а батько від аморальний спосіб життя, постійно лаявся [4].

Правильно і тактично грамотно вчинив при аналогічних обставинах слідчий по кримінальній справі №323302, призначивши законним представником малолітньому потерпілому Лакатош Р.Р. працівника служби у справах дітей Івано-Франківського виконавчого комітету – Пушкар В.В. [5].

Так як відповідно до статті 58 КПК потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником, то вважаємо, що малолітньому потерпілому, якого використовували для заняття жебрацтвом просто необхідно призначити такого професійного представника для ефективної і усесторонньої реалізації прав малолітнього потерпілого, який в силу свого віку, фізичного, розумового розвитку часто не здатний в повній мірі навіть їх усвідомити не говорячи вже про наявність у такого малолітнього розумової відсталості, що є також частою особливою ознакою кримінологічної характеристики малолітніх потерпілих саме від даного злочину¹.

Виходячи із наведеного, пропонуємо закріпити обов'язок суб'єктів, що здійснюють розслідування призначити малолітньому потерпілому представника та унормувати таке положення у новій частині п'ятій статті 58 КПК, відобразивши її у наступній редакції:

«Якщо потерпілим від кримінального правопорушення є неповнолітній чи малолітній, то слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд - постановляє ухвалу про призначення йому представника у порядку, що визначений статтею 49 КПК України».

Висновки. Отже, нами встановлено, що допит як підозрюваного, так і потерпілого від такого кримінального правопорушення як використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом має цілу низку особливостей, які в першу чергу обумовлені процесуальними вимогами чинного КПК, а по друге – тактичними особливостями провадження такої слідчої (розшукової) дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/-main.cgi?nreg> (вступив в дію з 20 листопада 2012 року).
2. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Под ред. В.Ю. Шепитко [Текст]. – Х.: ООО «Одиссей», 2001. – С. 91. (528 с.)
3. Басиста І. В. Пред'явлення особи для впізнання поза її візуальним спостереженням [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Басиста Ірина Володимирівна " К.: КНУВС. – 2006. – С. 114 (231 с.)
4. Кримінальна справа № 317546, порушена 29 листопада 2010 року відносно Рошташ К.І. за ознаками злочину, передбаченого частиною першою статті 150¹ КК України. На даний час перебуває в архіві Івано-Франківського міського суду.
5. Кримінальна справа № 323302, порушена 10 січня 2011 року відносно Лакатош Л.А. за ознаками злочину, передбаченого частиною першою статті 150¹ КК України. На даний час перебуває в архіві Івано-Франківського міського суду.

¹ Авторський коментар. Такий факт нами відстежено у 35 % проаналізованих кримінальних проваджень (кримінальних справ).